Camilo José Cela sau mirajul lumii ca stup traducere de Alina Savin

Camilo José Cela este unul dintre scriitorii fără de care nu se poate vorbi despre literatură spaniolă contemporană, fiind un autor a cărui operă umple cea mai mare parte a acesteia în ultimii 50 de ani. Probabil că, fără el, peisajul literar spaniol ar arăta cu totul altfel, iar asta nu neapărat din cauza scrierilor înseşi, ci mai mult din cauza influenţei aproape neverosimil de puternice pe care au avut-o asupra generaţiilor mai tinere de autori. Şi, în plus, nu i-a lipsit o vastă recunoaştere internaţională (i-a fost acordat titlul de doctor honoris causa de către câteva zeci de universităţi, care de care mai prestigioase – dacă interesează pe cineva câte şi mai ales care, se poate vizita site-ul www.celafund.es – pentru că, într-adevăr, domnul Cela a avut şi o fundaţie cu numele lui –, a primit premiul Nobel în 1989, şi alte câteva de premii şi distincţii şi titluri (este chiar şi medic legist de onoare al Asociaţiei Naţionale Spaniole de Legistica, pentru descrierea unei autopsii în romanul „Mazurcă pentru doi morţi") ...

Să încerci să rezumi o asemenea viaţă şi operă este un demers dificil, căci se pot omite multe, mai ales aspectele anecdotice. Probabil cel care a reuşit cel mai bine să realizeze acest lucru a tot chiar Cela însuşi, căci iată ce scrie în „Autobiografia de Camilo José Cela, Obra completa", Barcelona, 1964, vol.2:

„M-am născut... în Iria-Flavia, cap de pod latin, în a şaptea ţară a occidentului celtic. De atunci şi până acum n-am făcut decât să trăiesc de azi pe mâine... Ca să mădistrez am făcut un război, m-am însurat de două ori, am zămislit un fiu şi am publicat douăzeci sau douăzeci şi două de cărţi. N-am plantat niciodată un copac şi n-am scris nici un singur rând despre constructiva instituţie a Casei de Economii. Omit titlurile cărţilor mele, deoarece socotesc că orice om de cultură medie trebuie să le cunoască. De fapt, după cum se vede, fie că-mi convine, fie că nu, m-am transformat în materie de examen de stat.

Am 1.80 înălţine, 81 de kilograme... ochii castanii cu frumoase reflexe verzi în lumina amurgului... Ca semen particulare, am două cicatrice pe faţă... urma unui glonţ de puşcă la vintre şi a unuia de mitralieră în piept.

Am schimbat multe meserii, poate pentru că niciuna nu-mi place... Am fost succesiv băiat de familie bună, soldat profesionist, poet, toreador hoinar, funcţionar, romancier, pictor, actor de cinema,

ziarist şi conferenţiar. Am reuşit să trec prin facultate fără să-mi iau licenţa, sunt tradus-ce pot să fac! – în toate limbile (...).

Niciodată nu m-am fotografiat zâmbind, şi anume pentru a nu induce în eroare pe istoricii viitorului.

Câţiva naivi cred că o duc bine. Alţii, dimpotrivă, cred că o duc rău. Niciunul dintre ei nu are dreptate.

Mă consider cel mai important romancier de la 98 încoace şi mă înspăimânt când mă gândesc ce şor mi-a fost să ajung aici. Să-mi fie iertat, dar nu e vina mea".

Aşa se descria Camilo José Cela, şi avea dreptate. Am omis, totuşi, din fragment câteva cuvinte, şi anume „nu am luat niciodată niciun premiu". Le-am omis tocmai pentru că, aşa cum am spus şi la început, onorurile nu au lipsit...

Camilo José Cela s-a născut în 1916 la Iria Flavia (mai târziu va fi făcut marchiz de Iria Flavia), însă peste câţiva ani familia s-a mutat în Madrid, oraş care va marca profund atât personalitatea, cât şi opera scriitorului. S-a înscris la facultatea de medicină, pe care a abandonat-o pentru a asista la cursurile noii înfiinţate facultăţi de literatură şi filosofie. Începe astfel să scrie primele poeme, dar stilul său este iremediabil transformat de hotărârea de a se înrola de partea franchiştilor în războiul civil spaniol (1936 – 1939), în timpul căruia a fost rănit.

La puţină vreme după întoarcerea acasă, a început să aibă o atitudine independentă şi provocatoare, respingând dictatura lui Franco. (De altfel, istoria literară cunoaşte mulţi autori care au fost împotriva acestuia: Hemingway – prieten de-al lui Cela, de altfel –, Orwell, Lorca). Pe plan literar, această stare de spirit i-a corespuns adoptarea stilului literar numit tremendismo (cuvânt luat din limbajul corridei), care este caracterizat prin descrierea parţii întunecate a existenţei, a disperării şi ororilor acesteia, adică un realism negru. Prezent în primul roman, „La familia de Pascal Duarte", acest stil va fi firul roşu al întregii opere celiene, care cuprinde peste 70 de volume, dintre care 10 romane – e adevărat că acestea sunt în majoritatea cazurilor experimente de formă şi conţinut, căci, spunea Cela, „Roman este orice are scris roman sub titlu".

Dar să revenim la „Familia lui Pascal Duarte", care apare în 1942, deşi mult timp autorul nu a găsit editor. De altfel, în ciuda cronicilor literare extrem de favorabile, biserica a condamnat romanul,

iar o a doua ediţie a fost interzisă, acesta putând fi republicat de abia în 1946. Romanul are formă tradiţională şi un conţinut violent, acţiunea petrecându-se după războiul civil – este autobiografia scrisă în închisoare a unui criminal care aşteaptă să fie executat pentru omorârea mamei sale. Toată viaţa lui reflectă cruda realitate rurală spaniolă din perioada franchistă, Pascal Duarte fiind atât un criminal cu sânge rece, cât şi o victimă a mediului social distrugător. După succesul de critică a acestui roman – care este văzut azi ca cel ce a avut cea mai mare influenţa în anii '40 –, Cela îşi abandonează definitiv studiile de drept, pentru a se consacra literaturii. Cel puţin aşa declară, căci se pare că, pentru el, literatura cuprinde arta în general. Aşa se face că peste puţini ani va avea loc prima sa expoziţie de pictură şi primul său rol, în filmul „Coliseum", regizat de Jaime de Mayora.

În 1951 apare „La Colmena" („Stupul"), editat la Buenos Aires, căci în Spania publicarea acestuia este interzisă de către organele de cenzură ale autorităţilor. Romanul are un răsunet imediat, căci e prezentat acolo, într-o lumină satirică şi colorată, Madrid-ul franchist, surprins prin intermediul a mai mult de 300 de personaje, care se perindă prin cafeneaua doñei Rosa, cu trecutul, prezentul şi, deseori, lipsa de perspective asupra viitorului (ar putea suna cunoscut, nu?): „Clienţii cafenelelor sunt oameni care cred că lucrurile se petrec iac-aşa, că nu merită să-ţi baţi capul încercând să le găseşti soluţii. În cafeneaua doñei Rosa, cu toţii fumează şi majoritatea meditează, în singurătate, asupra bietelor intime lucruri dragi care umplu sau sărăcesc viaţa. Liniştea îi face pe unii să fie visători din cauza vreunui gând din trecut imprecis, iar pe alţii să fie absorbiţi în amintiri, având întipărită pe chip expresia animalului josnic, a animalului iubitor, rugător, obosit: mâna sprijinind fruntea şi privirea plină de amărăciune, ca a unei mări calme". Eroii, care sunt oameni simpli, dar reprezentativi, atât ca tipuri umane, cât şi strict sociale, trăiesc în lumea celiană timp de trei zile din perioada de după războiul civil, fiind introduse prin intermediul unui montaj ce imită tehnica cinematografică. Cela chiar îşi pune unul dintre personaje, la un moment dat, să se gândească la faptul că fiecare viaţă este un roman, oricât de mizerabilă ar fi aceasta. În concluzie, sunt acolo nişte simple „tablete de cotidian", însă care au inaugurat un nou stil nuvelistic, obiectivismul, adică un fel de realism documentar. Nu au lipsit, bineînţeles, criticile aspre ale bisericii catolice, care considerau cartea

ca fiind imorală. Imorală probabil în sensul că Cela a încercat demersul dificil de a prezenta realitatea aşa cum este, fără intervenţii sentimentale ale autorului, notând, în prefaţa celei de-a treia ediţii, că „aceasta este o carte de istorie, nu un roman” şi că este „o palidă şi umilă umbră a realităţii cotidiene, aspre, intime, dureroase”, subliniind, în acelaşi timp, lipsa de inocenţă a literaturii în general, cât și a cărţii sale în mod special. Romanul a fost ecranizat în 1982, cu Cela jucând rolul lui Matias Marţi, inventatorul de cuvinte – ce alt rol putea să-şi aleagă cel care a revoluţionat limbajul literar spaniol, permiţând chiar şi înjurăturilor să-şi pledeze cauza de frumos şi poetic?

În 1949, Cela scrie „EI Gallego y su cuadrilla” („Galicianul şi ceata sa”), un volum alcătuit din scurte compoziţii în proză, care încearcă să surprindă „Spania neagră”, pe care autorul le-a botezat, nu fără o bună doză de umor celt, „schiţe carpatovetonice”. Aceste scurte povestioare tragi-comice, cu ton glumeţ şi patetic, atunci când nu sunt de-a dreptul sinistre sau groteşti, reprezintă practic romanele în miniaură ale lui Cela, care le-a considerat a fi una dintre faţetele cele mai reprezentative ale artei sale narative.

În 1954, Cela se mută în Palma de Mallorca, iar în 1956 – an foarte important pentru Celaânfiinţează acolo revista literară de mare influenţă „Papeles de San Armadans”, având o linie anti-fascistă, la care au publicat scriitorii spanioli în exil din timpul dictaturii – ceva de genul „Ethos”-ului românesc. Tot în acest an moare prietenul său Pio Baroja, al cărui sicriu îl poartă pe ultimul drum, împreună cu Hemingway. Cât de mare a fost prietenia între aceşti doi oameni se va vedea la mulţi ani după aceea, când Cela îşi va începe discursul la acordarea premiului Nobel astfel: „Bătrânul meu prieten şi mentor, Pio Baroja – care nu a primit premiul Nobel pentru că razele succesului nu luminează întotdeauna pe cei pe care ar trebuiavea pe perete un ceas. În jurul cadranului erau scrise nişte cuvinte înţelepte, care te făceau să te cutremuri pe măsură ce limbile înaintau. Acestea erau Fiecare oră răneşte; ultima ucide”.

În 1957, C.J. Cela devine membru al Academiei spaniole. În scrierile care vor urma, autorul explorează modul în care sunt scrise romanele (predomină descrierea unei lumi pesimiste, în care se înfruntă vieţile şi emoţiile a câteva sute de personaje, prin intermediul unei abundenţe de detalii, descrieri de chipuri şi peisaje, investigări psihologice directe), cât şi non-ficţiunea. Cel mai cunoscut este

„Dicţionarul secret”, scris între anii 1968 – 1972, care se constituie într-o colecţie de cuvinte şi expresii obscene, considerate a fi „de nepublicat”. Este aproape o investigaţie esoterică a acestei terminologii, care are pentru Cela farmecul ei, mai ales că el a fost întotdeauna preocupat de limbajul personajelor sale, pe care a dorit să le redea într-o manieră cât mai autentică (de exemplu, în „Stupul”, cititorul este pus în faţa a câtorva zeci de interjecţii diferite).

În 1977 este ales senator. Cea mai importantă realizare a sa, în ceea ce priveşte constituţia spaniolă, o constituie modificarea textului acesteia, şi anume limba oficială este acum „spaniolă sau castiliană”.

Voi încerca în continuare să rezum romanele care au precedat acordarea premiului Nobel, texte care caută neîncetat inovaţii ale formei şi care construiesc fiecare o lume.

A fost, în 1953, „Mrs. Caldwell habla con su hijo” („Mrs. Caldwell vorbeşte cu fiul ei”), roman straniu, nu atât din cauza mijlocului de exprimare adoptat, şi anume cel epistolar – asta s-a mai văzut –, ci pentru că se constituie dintr-o serie de scrisori ale unei nebune către fiul ei. Domnul Cela nu s-a dezis nici în 1969, când scrie cuvântul „roman” sub titlul „San Camilo, 1936”, care este, de fapt, un monolog interior continuu. Acesta are loc în ajunul războiului civil. Este o capodoperă a pesimismului, ideile vehiculate fiind: fiecare femeie este curvă, fiecare bărbat este porc, fiecare persoană în general este un eventual mincinos şi spejur. Iar aceste idei sunt şi mai bine ilustrate printr-un limbaj sexual explicit, în unele locuri aproape pornografic.

„Oficio de tinieblas, 5” („Ocupaţia întunericului, 5”), 1973 este un anti-roman atemporal, fără intrigă, protagonist, delimitare a personajelor, desfăşurare a acţiunii. Se compune dintr-o mie de scurte paragrafe în proză. După publicarea acestui roman, Cela a făcut o pauză de zece ani în ce priveşte acest gen literar, dedicându-se activităţii publicistice.

În 1983 apare „Mazurca para dos muertos” („Mazurcă pentru doi morţi”), roman a cărui acţiune se petrece în timpul războiului civil, ceea ce-i permite lui Cela să-şi plaseze evenimentele într-o perspectivă istorică: în munţii ploioşi galicieni, un locuitor al unui sat este răpit şi ucis. La sfârşitul cărţii, acesta este răzbunat de fratele său, după legile muntelui. Totuşi, aceste două morţi nu sunt decât două puncte de referinţă în firul narativ, care se compune dintr-o largă împletire de vieţi stigmatizate de sexualitate, barbarie şi violenţă fizică. Dar nu

acest lucru a impresionat juriul care i-a acordat Premiul naţional pentru literatură, ci muzica verbală a frazei şi perfecta circularitatea temelor invocate (ca şi când Cela ar fi vrut să invoce caracterul repetitiv al vieţii umane, şi în special al istoriei Spaniei).

„Cristo versus Arizona" apare în 1988, având un tipar narativ convenţional şi un discurs cu rădăcini spaniole. Ceea ce este deosebit de celelalte romane, este decorul nordamerican, iar pentru surprinderea acestuia într-un mod cât mai realist, Cela s-a deplasat până în Arizona, devenind astfel şi cetăţean de onoare al oraşului Tucson.

În 1989, lui Cela i-a fost acordat premiul Nobel pentru literatură. În discursul său, intitulat „Elogio de la fábula", el va spune că succesul scrierilor sale se datorează nu atât ideilor vehiculate, cât limbii folosite: „Nu e greu să scrii în spaniolă, căci această limbă este un dar de la zei pe care noi spaniolii îl acceptăm ca atare". Pentru Cela, limbajul este cel care ne deosebeşte de animale şi, ca una dintre cele mai importante forme ale limbajului, imperativul este cel care stabileşte natura relaţiilor interumane: „Un imperativ prost plasat poate produce exact opusul reacţiei dorite".

După primirea premiului Nobel, Cela scrie scenariul filmului „Don Quijote", regizat de Manuel Gutiérrez Aragón, iar apoi se hotărăşte să păstreze un an sabatic în ceea ce priveşte scrisul. După ceea însă, a început o colaborare zilnică la ziarul „EI Independiente", rubrica sa numindu-se „El cameleon soltero"-" Cameleonul singuratic", care completează activitatea sa publicistică de până atunci.

În 1991, Cela, proaspăt divorţat, se căsătoreşte cu Marina Castaño, o femeie cu 40 de ani mai tânără decât el, pe care acesta o vede ca pe „muza" lui. Muză care va fi cea care va sta lângă patul de spital, înainte să moară. În acelaşi an, regele Spaniei ia parte la inaugurarea fundaţiei „Camilo José Cela", din Iria Flavia, iar la Biblioteca Naţională din Madrid are loc expoziţia „50 años de Pascual Duarte", unde se prezintă cele 187 ediţii ale cărţii (care a fost ecranizată în 1975 de către Ricardo Franco), atât în spaniolă, cât şi în numeroasele limbi în care a fost tradusă.

În 1994, este publicat romanul „La cruz de San Andrés", care va primi premiul Planeta, deşi autorul său a fost acuzat de plagiat de către o scriitoare mai tânără, Carmen Formoso Lapido, ce susţinea că romanul său a fost punctul de plecare al celui celian. Majoritatea

scrierilor din anii ’90 au exagerat temele religio-erotice şi sadice care i-au caracterizat operele de început; naratorii sunt limitaţi şi, în general, nu se poate avea încredere în ei.

Camilo José Cela a murit de inimă la Madrid, pe 17 ianuarie 2002, având-i alături pe soţia sa şi pe preşedintele fundaţiei care-i poartă numele.

P.S. Uitai să menţionez că domnul Cela a avut centura neagră la judo şi a fost pompier de onoare al oraşului Madrid.

LA COLMENA (1951)

Fratelui meu Juan Carlos, aspirant de marină în Flota Spaniolă

Sunt sătulă să vă spun că tot ce-i important este să nu ne pierdem perspectiva.

Doña Rosa se mişcă neîncetat printre mesele cafenelei, lovind clienţii cu fundul său înspăimântător de mare. Doña Rosa e oricând gata să înjure. Pentru doña Rosa, lumea o reprezintă cafeneaua ei, iar în jurul cafenelei e restul. Unii spun că doñei Rosa îi strălucesc ochii când vine primăvara iar fetele încep să umble cu mâneci scurte. Dar eu cred că asta-i doar vorbărie: doña Rosa nu ar da nimănui niciun pol de argint, pentru nimic în lume. Că e primăvară sau că nu e. Doñei Rosa îi place să-şi tragă după sine, printre mese, greutăţile. Fumează tutun de nouăzeci de centime, când e singură, şi bea ojen, păhărele bune de ojen, de când se trezeşte până se culcă. După aceea tuşeşte şi zâmbeşte. Când e în toane bune, se aşază în bucătărie, pe o banchetă joasă, şi citeşte romane şi foiletoane, cu cât mai sângeroase, cu atât mai bine: totul o alimentează. Atunci face glume cu oamenii şi le povesteşte crima din strada Bordadores sau cea din expresul de Andaluzia.

— Tatăl lui Navarrete, s-a dus să-l vadă pe prietenul lui, generalul don Miguel Primo de Rivera, s-a pus în genunchi în faţa lui şi i-a spus: generale, ai milă de fiul meu, pentru Dumnezeu; dar don Miguel, deşi avea o inimă de aur, i-a răspuns: mi-e imposibil, prietene Navarrete; fiul tău trebuie să-şi ispăşească fapta în ştreang.

De ce dracu’ – se gândeşte trebuie să aibă omul rinichi! Doña Rosa are faţa plină de pete, pare că-şi schimbă tot timpul pielea ca o şopârlă. Când e gânditoare, se amuză jupuindu-şi de pe faţă pieliţe uneori la fel de late ca benzile serpentinelor. După aceea revine la realitate şi se mai plimbă încă o dată, înainte şi înapoi, zâmbind clienţilor pe care îi urăşte în fundul sufletului, arătându-şi dinţii mici, negri şi plini de mizerie.

Don Leonardo Melendez îi datorează şase mii de duros lui Segundo Segura, lustragiul. Acesta are puţină şcoală, e rahitic şi amorţit, şi a strâns bani mulţi ani pentru ca apoi să-i împrumute pe toţi lui don Leonardo. Dar aşa-i trebuie. Don Leonardo e un neruşinat care trăieşte din împrumuturi pe care nu le mai restituie şi din plănuirea unor afaceri care nu-i ies niciodată. Nu că i-ar ieşi rău, nu; pur şi simplu nu-i ies, nici bine, nici rău. Don Leonardo poartă cravate strălucitoare şi-şi dă cu gel în păr, un gel foarte parfumat care miroase de departe. Are aere de mare domn şi un tupeu imens, tupeul unui om trecut prin multe. Mie nu-mi pare să fi trecut chiar prin atât de multe, dar adevărul e că comportamentul său este acela al unui om căruia nu i-au lipsit niciodată cinci duros din buzunar. Pe creditori îi bate pe umăr iar creditorii îi zâmbesc şi-l privesc cu respect, sau cel puţin aşa dau impresia. Unii ar fi vrut să ajungă cu el până la tribunal, însă nimeni nu a îndrăznit până acum. Lui don Leonardo cel mai mult îi place să spună două lucruri: cuvinţele în franceză, ca, de exemplu, madame sau rue sau cravate, şi, de asemenea, noi Melendezii. Don Leonardo e un om cultivat, om care dă impresia că ştie multe lucruri. Joacă întotdeauna o partidă de dame şi nu bea decât cafea cu lapte. Pe cei de la mesele alăturate pe care îi vede fumând tutun blond îi roagă foarte politicos: îmi daţi şi mie o foaie de ţigară? Aş vrea să-mi răsucesc o ţigăruşă, dar iată că n-am hârtie. Atunci celălalt spune: nici eu n-am hârtie. Dacă vreţi, vă dau o ţigară gata făcută… Don Leonardo face un gest ambiguu şi răspunde după o tăcere de câteva secunde: bine, hai să fumăm tutun blond, să mai variem puţin. Însă mie tutunul cu fibre nu-mi prea place, dacă mă credeţi. Dar uneori cel de alături nu-i spune decât: nu, nu am hârtie, îmi pare rău. Iar atunci don Leonardo rămâne fără să fumeze.

Rezemaţi în coate pe marmura veche şi murdară a meselor, clienţii o văd trecând pe patroană, aproape fără să o privească, şi în timpul ăsta se gândesc, vag, cum că lumea asta nu e ce ar fi putut fi, lumea asta în care aproape totul a dat greş, în afară poate doar de o bagatelă insignifiantă, fără ca nimeni să-şi poată explica de ce. Multe din bucăţile de marmură de pe mese au fost plăci comemorative, iar pe unele dintre ele, care încă îşi mai păstrează literele, un orb ar putea să citească, trecându-şi vârfurile degetelor peste masă: „Aici se odihneşte domnişoara Esperanza Redondo, moartă în floarea vârstei"; sau „R.I.P. Excelentissimul Señor Ramiro Lopez Puente, subsecretar în Ministerul

Agriculturii şi al Lucrărilor Publice”.

Clienţii cafenelelor sunt oameni care cred că lucrurile se petrec iac-aşa, că nu merită să-ţi baţi capul încercând să le găseşti soluţii. În cafeneaua doñei Rosa, cu toţii fumează şi majoritatea meditează, în singurătate, asupra bietelor intime lucruri dragi care umplu sau sărăcesc viaţa. Liniştea îi face pe unii să fie visători din cauza vreunui gând imprecis din trecut, iar pe alţii să fie absorbiţi în amintiri, având întipărită pe chip expresia animalului josnic, a animalului iubitor, rugător, obosit: mâna sprijinind fruntea şi privirea plină de amărăciune, ca aceea a unei mări calme.

În unele seri conversaţia moare de la masă la masă, o conversaţie despre pisici lehuze, sau despre raţionalizarea alimentelor, sau despre vreun copil mort de care nimeni nu mai ştie nimic, despre acel copil mort care, vă aduceţi aminte, avea părul blond, era foarte drăguţ şi tare slăbuţ, şi purta tot timpul un jerseu bej şi trebuie să fi avut vreo cinci anişori. În aceste seri, inima cafenelei bate ca aceea a unui bolnav, fără măsură, iar aerul devine mai greu, cenuşiu, deşi din când în când îl mai traversează, ca un fulger, o răsuflare molcomă care nu se ştie de unde vine, o răsuflare plină de speranţă care deschide, pentru câteva secunde, o ferestruică în fiecare spirit.

Don Jaime Arce are tot timpul pe cap câte o poliţă protestată pentru că nu şi-a plătit datoriile. În cafenea asta se ştie. Don Jaime a cerut un credit la o bancă, i l-au acordat şi a semnat nişte acte. Dar după aceea s-a întâmplat ce s-a întâmplat. S-a băgat într-o afacere unde a fost păcălit, a rămas fără niciun ban, i s-au adus poliţele dar el a spus că nu poate să le plătească. Don Jaime este, cu siguranţă, un om cinstit şi fără noroc, căruia nu-i ies învârtelile cu banii. Nu prea-i place munca, asta aşa-i, dar nici noroc nu a avut. Alţii la fel de necăjiţi, sau poate chiar mai necăjiţi, cu un pic de noroc au dat lovitura şi au făcut o mie de duro cu care au plătit datoriile şi au început să se învârtă pe aici fumând tutun de calitate şi mergând numai cu taxiul. Lui don Jaime Arce nu i s-a întâmplat asta, ba din contra. Acum caută să facă ceva, dar nu are ce. Ar face orice i-ar ieşi în cale, dar cum nu iese nimic cu care să merite să-şi piardă timpul, stă toată ziua în cafenea, cu capul sprijinit de spătarul de pluş, privind auriturile din tavan. Uneori cântă cu vocea joasă vreun refren de zarzuelă, bătând măsura cu piciorul. Don Jaime nu obişnuieşte să se gândească la ghinionul său; în realitate, nu obişnuieşte să se gândească la nimic. Se uită la oglinzi şi se gândeşte:

oare cine o fi inventat oglinzile? apoi se uită la o persoană oarecare, fix, aproape cu impertinenţă: oare câţi copii o fi având femeia acesta? În cel mai bun caz, e o bătrână pudică. Oare câţi tuberculoşi or fi fiind acum în cafenea? Don Jaime îşi face o ţigară fină, şi o aprinde. Unii sunt artişti atunci când ascut creioane – le iese câte un vârf ca de ac care nu se strică niciodată. Don Jaime îşi schimbă poziţia, i-a amorţit un picior. Ce misterios e sunetul ăsta: tac, tac, tac; şi aşa toată viaţa, zi şi noapte, iarnă şi vară: inima.

Unei doamne tăcute, care obişnuieşte să se aşeze în fundul sălii, resemnată, lângă mesele de biliard, i-a murit acum mai puţin de o lună un fiu. Pe tânăr îl chema Paco şi învăţa ca să intre în Corpul funcţionarilor poştali. La început i-au spus că e vorba doar de o paralizie, dar după aceea s-a văzut că a fost de fapt o meningită. Boala a durat puţin şi oricum îşi pierduse majoritatea simţurilor. Şi ştia deja toate satele din Leon, Castilla cea veche şi Castilla cea nouă şi din unele părţi din Valencia (Castellón şi aproape jumătate din Alicante); durerea a fost mare când a murit. Paco oricum nu a fost niciodată pe deplin sănătos, şi asta după o degerătură din copilărie. Mama lui a rămas singură, căci fiul cel mare hoinărea prin lume, nu se ştie exact pe unde. Serile se ducea în cafeneaua doñei Rosa, se aşeza jos, lângă scări, şi acolo petrecea multe ore moarte, încălzindu-se. De la moartea fiului, doña Rosa este foarte drăguţă cu ea. Există oameni cărora le place să fie atenţi cu cei în doliu. Profită de asta pentru a da sfaturi sau pentru a cere resemnare sau prezenţă de spirit din partea nenorocitului şi astfel se simt foartre bine. Doña Rosa, pentru a o consola pe mama lui Paco, obişnuieşte să-i spună că mai bine că l-a luat Dumnezeu la el decât să rămână idiot. Mama o priveşte cu un zâmbet înţelegător şi-i spune că sigur că da, are dreptate. Mama lui Paco se numeşte Isabel, doña Isabel Montes, văduva lui Sanz. E o doamnă drăguţă, îmbrăcată cu o pelerină oarecum neruşinată şi care pare a fi de familie bună. În cafenea i se respectă tăcerile şi doar într-un târziu vreo persoană cunoscută, în general vreo femeie care se întoarce de la toaletă, se apropie de masa ei şi o întreabă: ei, cum stăm cu curajul? Doña Isabel surâde şi nu răspunde aproape niciodată; când e mai activă, ridică capul, se uită la prietenă şi spune: ce frumuşică eşti azi, Fulanita! Dar de cele mai multe ori nu spune nimic: face doar un gest cu mâna, luându-şi rămas bun în linişte. Doña Isabel ştie că face parte din altă clasă, sau măcar că are alt fel de a fi, care o face deosebită de ceilalţi.

O domnişoară aproape bătrână îl cheamă pe vânzătorul de chibrituri.

— Padilla!

— Acum, domnişoară Elvirita!

— Vreau un triton.

Femeia caută în poşta plină de vechi scrisori necuviincioase şi tandre, şi pune pe masă treizeci şi cinci de centime.

— Mulţumesc.

— Cu plăcere.

Îşi aprinde ţigara şi trage mult fum în piept, şi rămâne cu privirea a pierdută. După puţin timp, domnişoara cheamă din nou.

— Padilla!

— Da, domnişoară Elvirita!

— I-ai dat scrisoarea ăluia?

— Da, domnişoară.

— Şi ce ţi-a spus?

— Nimic, că nu era acasă. Mi-a spus servitoarea că a uitat dar că i-o va da fără îndoială la cină.

Domnişoara Elvirita tace şi continuă să fumeze. Azi nu se simte prea bine, simte ca nişte fioruri şi îi cam joacă privirea. Domnişoara Elvirita duce o viaţă de câine, o viaţă pe care nu prea merită trăită. Nu face nimic, asta e clar, dar din cauza asta nici nu prea mănâncă. Citeşte romane, vine în cafenea, mai fumează câte un triton, şi e, practic, la voia întâmplării. Doar că întâmplările bune se petrec din an în Paşti…

Don José Rodríguez a câştigat un mic premiu la loterie, la ultima tragere. Prietenii îi spun:

— Ai avut baftă, nu?

Don José răspunde întotdeauna la fel, de parcă ar fi învăţat pe de rost:

— E, o nimica toată.

— Ei, hai, nu te explica, nu o să-ţi cerem nimic.

Don José e copist într-un tribunal şi are ceva economii. Se mai spune că s-ar fi însurat cu o femeie bogată, o fată din Mancha care a murit foarte repede, lăsându-i totul lui don José, iar el a vândut repede cele patru podgorii şi cele două măslinării pe care le-a moştenit, spunând că aerul de câmp îi face rău la căile respiratorii, şi că oricum cel mai important este să te îngrijeşti, nu?

Don José vine în cafeneaua doñei Rosa şi cere întotdeauna un

păhărel; el nu e un tip vulgar și niciun sărăntoc din ăştia care beau doar cafea cu lapte. Patroana îl priveşte aproape întotdeauna cu simpatia comună a celor care iubesc ojenul. Ojenul e cel mai bun de pe pământ; e bun pentru stomac, e diuretic și reconstituent; reînnoiește sângele şi îndepărtează riscul impotenţei. Don José vorbeşte întotdeauna cu multă enfază. O dată, acum mulţi ani, puţin după ce s-a terminat războiul civil, s-a certat cu un violonist. Aproape toată lumea susţinea că violonistul avea dreptate, însă don José a chemat-o pe patroană şi i-a spus: ori îl scoţi în șuturi pe roşul ăsta nepoliticos şi neruşinat, ori eu nu mai calc pe aici. Atunci doña Rosa l-a dat afară pe violonist, şi de-atunci nu s-a mai auzit nimic de el. Clienţii, care mai înainte îi dădeau dreptate violonostului, începură să-şi schimbe părerea, iar la final ajunseră să spună că doña Rosa a făcut foarte bine, că e necesar să-i tratezi cum merită pe neruşinaţii ăştia. Cu obraznicii ăştia, cine ştie unde o să ajungem! Când spuneau asta, clienţii aveau un aer serios, şi erau impasibili, oarecum rușinoși. Dacă nu există disciplină, nu se poate face nimic bun, nimic care să merite osteneala asta se auzea de pe la mese.

Un om deja în vârstă povestește cu glas puternic o farsă pe care i-a făcut-o lui madam Pimenton, acum aproape jumătate de secol.

— Imbecila credea că o să mă ducă! Da, da… Caraghioasa! Am invitat-o să iasă cu mine şi când am ieșit şi-a zdrelit faţa de uşă. Aoleu, curgea sânge ca dintr-un juncan. Făcea: oh, la, la; oh, la, la, şi a plecat scuipându-și dinţii. Sărmana, să umbli tot timpul băută! Îţi vine să râzi, nu alta!

Unii de pe la mesele de alături îl privesc aproape cu invidie. Sunt feţe de oameni care surâd în pace, cu beatitudine, în acele clipe în care, aproape fără să-şi dea seama, ajung să nu se mai gândească la nimic. Oamenii sunt linguşitori din prostie şi, uneori, zâmbesc deşi în străfundul sufletului simt o repulsie imensă, o repulsie pe care aproape că nu şi-o pot stăpâni. Uneori linguşelile pot duce chiar la asasinate; cu siguranţă că a existat măcar o crimă care a fost comisă pentru a se pune bine cu cineva.

— Cu toţi nenorociţii ăştia trebuie să te porţi aşa; persoanele decente nu le pot permite să le intre sub piele. Cum spunea şi tatăl meu: vrei ouă? atunci intră să-ţi dau ouă. Curva aia nu s-a mai apropiat de locurile astea!

Aleargă printre mese o pisică grasă şi strălucitoare; o pisică

sănătoasă şi căreia se pare că-i merge tare bine; o pisică pântecoasă şi înfumurată. Se freacă de picioarele unei doamne, iar doamna se sperie.

— Pisica dracului! Câţ de-aici!

Omul cu farsa îi zâmbeşte cu blândeţe.

— Vai, doamnă, săraca pisică! Dar ce v-a făcut, sărăcuţa?

Un tânăr pletos compune versuri deşi e gălăgie. Stă retras şi nu vede nimic în jurul său: numai aşa se pot face versuri frumoase. Dacă i-ar privi pe ceilalţi, i-ar fugi inspiraţia. Iar inspiraţia asta trebuie să fie ca un fluturaş orb şi surd, dar foarte luminos; dacă n-ar fi aşa, multe lucruri ar rămâne neexplicate.

Tânărul poet compune un poem lung, care se cheamă Destin. A avut îndoieli dacă nu cumva să-l numească Destinul, dar, într-un final, după ce s-a consultat cu alţi poeţi mai experimentaţi, s-a gândit că nu, mai bine îl numeşte Destin pur şi simplu. E mai evocator aşa, mai misterios. În plus, numindu-l Destin, numele e mai sugestiv, mai… cum să spun? mai imprecis, mai poetic. Aşa nu se ştie dacă e vorba de destin, sau de un destin anume, sau de un destin nesigur, sau de un destin fatal sau de un destin fericit sau de un destin azuriu sau de un destin pângărit. Destinul e prea concret, nu prea lasă imaginaţia să zboare în libertate, departe de orice obstacol.

Tânărul poet lucrează deja de câteva luni la poemul lui. Are deja trei sute şi ceva de versuri, o machetă foarte bine pusă la punct a următoarei ediţii, cât şi o listă cu posibili subscriptori cărora, când va veni vremea, le va trimite un buletin de subscriere. A ales deja chiar şi tipul de tipar (un tip simplu, clar, clasic; un tip care să se poată citi în linişte; de exemplu, un bondoni) şi are deja scrisă justificarea tirajului. Cu toate acestea, tânărul poet mai are două lucruri nelămurite: nu ştie dacă să pună sau să nu pună Laus Deoul, şi dacă să redacteze pentru sine, sau să nu redacteze pentru sine, nota biografică de pe copertă.

Doña Rosa nu era în niciun caz o sentimentală.

— Ţi-am mai spus de nu ştiu-câte ori. Nu-mi mai trebuie pe aici altă haimana, îmi ajunge cumnată-meu. Ce prostovan! Mata eşti necopt încă, auzi? necopt. Asta-i bună! I-auzi! Unde văzut s-a mai auzit ca un amărât incult şi fără principii să meargă pe aici, tuşind şi tropăind ca un domn? La mine n-o să se întâmple una ca asta!

Doña Rosa asudă pe bărbie şi pe frunte.

— Iar tu, căscatule, nu faci decât să citeşti ziarul. Aici nu există nici respect, nici decenţă!… O să vă dau eu câteva peste cap, lăsaţi c-o

să vedeţi voi!

Doña Rosa îşi aţinteşte ochişorii de raton supra lui Pepe, bătrânul ospătar adus acum patruzeci sau patruzeci şi cinci de ani de la Mondoñedo. În spatele cristalelor groase, ochişorii doñei Rosa arată ca ochii uimiţi ai unei păsări disecate.

— Ce te holbezi, ce te holbezi! Neisprăvitule! Eşti la fel de tont ca atunci când te-am adus! N-aveţi niciunul niciun Dumnezeu! Hai, mişcă de-aici şi lasă-ne-n pace, dacă erai şi tu puţin mai bărbat te aruncam de mult în stradă! Mă-nţelegi?

Doña Rosa îşi pipăie pântecele iar apoi începe din nou să vorbească politicos.

— Asta e, fiecare cu ale sale. Important este ca nimeni să nu-şi piardă perspectiva, mă auziţi? şi nici respectul, mai ales respectul.

Doña Rosa ridică capul şi respiră adânc. Perii de pe bărbie tresar graţioşi şi solemni, precum cornițele negre ale unui greiere îndrăgostit şi orgolios.

Pluteşte prin aer o părere de rău care se înfige în inimi. Pe inimi nu le doare şi pot să sufere o viaţă-ntreagă, oră după oră, fără ca niciunul dintre noi să ştim cu certitudine ce se întâmplă.

Un domn cu bărbuţă albă îi dă bucăţi de chiflă elveţiană muiate în cafea cu lapte unui copil bruneţel pe care-l ţine pe genunchi. Domnul se numeşte don Trinidad García Sobrino şi dă împrumuturi. Don Trinidada a trăit o primă tinereţe aventuroasă, plină de complicaţii şi veleităţi, dar atunci când a murit tatăl său, şi-a spus: de acum înainte trebuie să fii precaut; altfel te ia dracu’, Trinidad. S-a dedicat afacerilor şi ordinii şi a ajuns bogat. Visul vieţii sale a fost să ajungă om politic; el se gândea că să fii unul dintre cinci sute între alte douăzeci şi cinci de milioane n-are ce să-ţi strice. Don Trinidad a cochetat câţiva ani cu unele persoane de mâna a treia din partidul lui Gil Robles, pentru că dorea să fie deputat; îi era indiferent unde; nu avea vreun loc preferat. A cheltuit ceva bani pe ospeţe, a dat bani pentru propagandă, a auzit numai cuvinte încurajatoare, însă într-un final nu i-au prezentat nicăieri candidatura şi nici măcar nu l-au invitat la serata dată în cinstea şefului. Don Trinidad a trecut atunci prin momente dure, prin grave crize sufleteşti, iar într-un final s-a făcut lerrouxist. Se pare că în partidul radical i-a mers destul de bine, dar apoi a venit războiul şi cu el sfârşitul nu prea strălucitoarei şi nici prea îndelungatei sale cariere politice. În prezent don Trinidad trăieşte departe de viaţa publică, şi-i

place să fie lăsat în pace, fără să i se aducă aminte de timpurile trecute, iar acum se dedică împrumutatului din interes.

Serile se duce cu nepotul său în cafeneaua doñei Rosa, îi dă acestuia să mănânce, şi stă tăcut, ascultând muzică şi citind ziarul, fără a intra în vorbă cu nimeni.

Doñ Rosa se sprijină de o masă şi surâde.

— Ce mai spui tu, Elvirita?

— Păi ce să spun, doamnă, nimic în mod special.

Domnişoara Elvirita mai trage din ţigară şi-şi leagănă capul. Are obrajii şifonaţi şi pleoapele roşii, ca şi când ar fi tare delicate.

— Ţi-a ieşit cu…?

— Cu cine?

— Ştii tu…

— Nu, n-a mers. A ieşit cu mine trei zile iar apoi mi-a dăruit un flacon de gel de păr.

Domnişoara Elvirita surâde. Doña Rosa întoarce de la ea privirile pline de păreri de rău.

— Problema este că sunt atâţia oameni fără conştiinţă, fato…

— Ei, hai… Ce importanţă mai are?

Doña Rosa se apropie de ea şi aproape că-i vorbeşte la ureche:

— De ce nu vrei să ieşi cu Pablo?

— Pentru că nu vreau şi gata. Am şi eu orgoliul meu, doña Rosa.

— Bineînţeles, fiecare avem. Dar ştii, Elvirita, eu întotdeauna am vrut ce-i mai bun pentru tine, şi cred că cu don Pablo ţi-ar merge bine.

— Nu cred că-i chiar aşa. E un tip tare exigent. Şi-i şi bălos, pe deasupra. Cred că până la urmă aş ajunge să-l urăsc, aşa de mult mă scârbeşte!

Doña Rosa vorbeaşte cu vocea dulce şi convingătoare a celui care dă sfaturi.

— Trebuie să mai ai puţină răbdare, Elvirita! Mata eşti încă o copilă.

— Aşa credeţi?

Domnişara Elvirita scuipă lângă masa şi apoi se şterge pe la gură cu o mănuşă.

Unul din oamenii care stau sprijiniţi în coate la una din mese, cum v-am mai spus deja, îşi şterge fruntea palidă cu o mână – are privirea tristă şi amară şi o expresie preocupată şi oarecum surprinsăşi vorbeşte cu chelnerul. Încearcă să zâmbească cu blândeţe,

arată ca un copil abandonat care cere apă de la o casă de lângă drum.

Chelnerul face un gest din cap şi îl cheamă pe Luis, echador-ul. Acesta se apropie de patroană.

— Domnişoară, Pepe spune că domnul acela nu vrea să plătească.

— Asta-i treaba lui. Tot o să trebuiască să plătească. Dacă nu vrea și nu vrea, daţi-l afară.

Patroana își pune mai bine lentilele pe nas și se uită cu atenţie.

— Care-i?

— Acela de-acolo, cu ochelari de fier.

— Dar e îndrăzneţ, nu glumă! Ce moacă are! Şi adică de ce nu vrea să plătească?

— Păi… Spune că a venit fără bani.

— Așa deci… Numai ticăloși în ţara asta.

Chelnerul, fără să se uite în ochii doñei Rosa, de-abia vorbeşte.

— Spune că atunci când are să-i aibă va veni să plătească.

Cuvintele care ies din gâtul doñei Rosa sună ca alama.

— Așa spun toţi și, după aia, unul vine, o sută se duc şi nu-şi mai aduc aminte de datorie. Nici nu se discută! Le faci un favor şi după aia te uită. Spune-i lui Pepe să-l ducă-n stradă în linişte, şi acolo să-i tragă câteva.

Chelnerul se îndepărtează, dar doña Rosa îi strigă din urmă:

— Hei! Spune-i lui Pepe să aibă grijă la faţă.

— Da, domnişoară.

Doña Rosa priveşte scena. Luis, tot cu recipientul cu lapte pe umăr, se apropie de Pepe și-i vorbeşte la ureche.

— Doar asta a spus. Din partea mea, cum o vrea Dumnezeu!

Pepe se apropie de client iar acesta se ridică lent. E un omuleţ vai de capul lui, palid, plăpând, cu ochelari de sârmă ieftină pe nas. Are un veston reiat şi pantaloni roşi. Îşi pune pe cap o pălărie gri închis din fetru cu o panglică slinoasă şi are sub braţ o carte învelită în hârtie de ziar.

— Dacă vreţi vă las cartea.

— Nu, nu, hai să ieşim şi să nu facem scandal pe aici.

Omul se duce până la uşă cu Pepe după el. Ies amândoi afară. E frig iar oamenii trec grăbiţi. Vânzătorii de ziare de seară strigă titlurile în gura mare. Un tranvai trece pe strada Fuencarral trist, lugubru, tragic…

Omul nu-i un oarecare, nu-i unul dintre cei mulţi, nu-i un om vulgar şi plictisitor cum sunt atâţia; are un tatuaj pe braţul stâng şi o cicatrice pe vintre. Are studii şi traduce din franceză. A urmărit cu atenţie mişcările intelectuale şi literare, şi ar putea repeta din memorie unele foiletoane din „El sol”. Când era tânăr avea o logodnică elveţiancă şi compunea poezii ultraiste.

Lustragiul vorbeşte cu don Leonardo. Don Leonardo îi spune:

— Noi Melendezii, de viţă veche şi înrudiţi cu cele mai bătrâne familii castiliane, am avut o dată moşii şi oameni… Acum, vezi şi dumneata, suntem aproape-n stradă!

Segundo Segura îl admiră pe don Leonardo. Faptul că don Leonardo i-a furat economiile îl umple de uluire şi de lealitate. Azi don Leonardo vorbeşte mult cu dânsul, iar el se bucură şi-i dă târcoale ca un câine de salon. Alte dăţi însă nu are atâta noroc, don Leonardo îi dă atunci ghionturi. În acestea ghinioniste, lustragiul se apropie de el spetit şi-i vorbeşte umil, supus.

— Ce spuneaţi?

Don Leonardo nu-i răspunde. Lustragiului nu-i pasă şi insistă.

— Tare frig e azi!

— Da.

Atunci lustragiul surâde. E fericit şi, ca să fie răsplătit, ar da cu bucurie alţi şase mii de duro.

— Să vă fac papucii?

Lustragiul se pune în genunchi, şi don Leonardo, care nu-l priveşte aproape niciodată, îşi aşază nemulţumit piciorul în tiparul de fier al cutiei.

Dar azi, nu. Azi don Leonardo e mulţumit. Cu siguranţă se gândeşte la un proiect pentru a înfiinţa o importantă societate anonimă.

— Într-o vreme, oh, mon Dieu! Când vreunul dintre noi apărea la bursă, nimeni nu cumpăra sau vindea înainte de a vedea ce facem noi.

— Serios?

Don Leonardo face un gest ambiguu cu gura, în timp ce desenează în aer, cu mâna, forme ciudate.

— Aveţi cumva o foaie de ţigară? – îi spune celui de la masa de alături. Aş vrea să fumez nişte tutun iute dar din păcate n-am hârtie.

Lustragiul tace şi se preface. Ştie că asta-i datoria lui.

Doña Rosa se apropie de masa Elviritei, care a privit în tot timpul acesta scena dintre chelner şi omul care nu şi-a plătit cafeaua.

— Ai văzut, Elvirita?

Domnişoara Elvirita stă puţin înainte de a răspunde.

— Săracul băiat. În cel mai bun caz, nu a mâncat toată ziua, doña Rosa.

— Aoleu, şi mata eşti romantică? Păi hai să-i servim pe toţi, nu? Îţi jur că eu cu inimă dragă i-aş ajuta, însă vezi şi tu ce de-a abuzuri…

Elvirita nu ştie ce să răspundă. Sărăcuţa este o sentimentală care a încercat toată viaţa măcar să nu moară de foame prea repede. Nu a ştiut niciodată să facă nimic şi, în plus, nu e nici frumoasă şi nici nu are maniere alese. Acasă la ea, când era copil, nu a cunoscut decât dispreţul celorlalţi şi nefericire. Elvirita este din Burgos, fiica unui om pe care îl chema, cât era în viaţă, Fidel Hermandez. Fidel Hermandez, care a omorât-o pe soţia sa Eudosia, cu o sulă de cizmărie, a fost condamnat la moarte şi l-au spânzurat în 1909. El spunea: dacă-i pun sulfat în supă şi-o omor, nu-şi dă seama nici dracul. Atunci când s-a trezit orfană, Elvirita avea unsprezece sau doisprezece ani şi a plecat la Villalon, să trăiască cu bunica sa, care lucra la biserică şi purta prin faţa credincioşilor parohiei coşul de pâine sfinţită a lui San Antonio, pentru a aduna pomeni. Sărmana bătrână trăia rău, şi după ce i-au spânzurat fiul a început să slăbească văzând cu ochii şi la puţină vreme a murit. De Elvirita au început să-şi bată joc servitoarele din sat, spunându-i „Şi ţie ar trebui să-ţi facă ce i-au făcut lui taică-tău, jigodie spurcată!” Elvirita într-o zi nu a mai putut îndura, şi a fugit din sat cu un asturian care vindea bilete pentru teatrul ambulant. A tot stat cu el doi ani mari şi laţi, dar cum el o bătea în fiecare zi de-o nenorocea, l-a dat dracului şi a intrat servitoare la familia Pelona, pe strada Villar, unde a cunoscut o fată din Marraca. De atunci, Elvirita a ţinut-o numai într-un cântec, ca să spunem aşa.

Sărăcuţa este puţin amărâtă, dar nu foarte tare. În plus, are intenţii bune şi, deşi timidă, este şi puţin orgolioasă.

Un ţigănuş numără o grămadă de mărunţiş la lumina unui felinar. Azi i-mers bine: a cântat de la unu după-amiaza până la unsprezece noaptea, şi a strâns un duro şi şaizeci de centime. Ţigănuşul cinează, oricând poate, într-o tavernă din spatele străzii Preciodas: o farfurie de fasole, pâine şi o banană îl costă trei duro douăzeci.

Ţigănuşul se aşază la o masă, îl cheamă pe chelner, îi dă cei trei duro douăzeci şi aşteaptă să fie servit.

După ce cinează mai continuă să cânte, până la două noaptea, pe strada Echegaray, numai bine cât să se poată urca fără bilet în ultimul tranvai. Ţigănuşul, nu ştiu dacă am mai spus-o, are aproape şase ani.